

Lausunto

15.09.2023

Asia: VN/20721/2023

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi työttömyysturvalain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Lausuttavaa palkansaajan työssäoloehdon pidentämistä koskevasta muutoksesta? (TTL 5 luku)

Näyttelijäliitto ehdottaa, että luovien alojen työssäoloehto säilytetään nykyisessä 26 viikossa, koska 12 kuukauden kerryttäminen on käytännössä melkein mahdotonta sekä uusille alalle tulijoille että alalla toimiville näyttelijöille, jotka ovat sovitellulla päivärahalla ja samalla työskentelevät alan töissä. Muutos johtaa todennäköisesti siihen, että monet näyttelijät putoavat työmarkkinatuelle.

Lakiesitys ei vastaa Orpon hallitusohjelmaa. Hallitusohjelman mukaan "Hallitus ratkaisee kulttuurialan ja luovien alojen tekijöiden sosiaali- ja työttömyysturvaan liittyviä ongelmia osana sosiaaliturvauudistusta. Erityistä huomiota kiinnitetään freelancereiden asemaan. Huolehditaan taiteen vapaudesta, tekijöiden hyvinvoinnista, osaajien riittävästä ja työmarkkinan toimivuudesta."

Tämä lakiesitys kuitenkin heikentää luovilla aloilla toimivien sosiaaliturvaa merkittävästi ja uhkaa työmarkkinan toimivuutta.

Kulttuurialalla toivutaan edelleen korona-ajasta. Freelancerit esittävän taiteen alalla käyttivät ansiosidonnaisensa enimmäispäivät koronasulkujen aikana eivätkä päässeet kunnolla kerryttämään uutta työssäoloehto, koska työn tekeminen oli estynyt.

Näyttelijöillä ei ole kokoaikatyöpaikkoja, joten kokoaikatyöhön ei voi kannustaa. Näyttelijöiden työmarkkina perustuu pätkätyöhön. Jos näyttelijät hakeutuisivat kokoaikatyöhön muille aloille, he

eivät voisi olla samaan aikaan työmarkkinassa, jossa tarvitaan näyttelijöitä lyhyisiin työsuhteisiin. Tämä vaikeuttaisi työntekijöiden saatavuutta.

Näyttelijät työskentelevät muutaman tunnin työsuhteissa (esim. dubbaus, radiomainokset ja muut äänityöt, erilaiset keikat tai opetustyö) tai muutamien päivien työsuhteissa (esim. tv- ja elokuvatyöt) tai teattereissa vierailijoina muutamien viikkojen nollatuntisopimuksilla, joissa palkka maksetaan vain tehdyiltä harjoitus- tai esitystyöpäiviltä.

Näyttelijäliiton 1350:stä työikäisestä jäsenestä 75% on freelancereita. Suurin osa näyttelijöistä on korkeakoulutettuja.

Lausuttavaa palkansaajan työssäoloehdon kertymistä koskevista muutoksista? (TTL 5 luku ja asetusmuutokset)

Näyttelijäliitto ei kannata nyt ehdotettua työttömyyspäivärahan työssäoloehdon euroistamista. Näyttelijäliitto ehdottaa, että nykyinen luovien ja esityksellisten alojen poikkeus säilytetään.

Näyttelijäliiton edustamilla aloilla työssäoloehdon euroistaminen on ollut jo voimassa: valtioneuvoston asetuksen 6 §:n mukaan työsuhteessa, jossa luovan tai esityksellisen työn osuus on ratkaiseva, voidaan työssäoloehtoon lukea jokainen kalenteriviikko, jona henkilön tästä työstä sama veronalainen tulo kuukauden tarkastelujakson aikana on ollut vähintään työttömyysturvalain 5 luvun 4 §:n 3 momentin mukainen määrä eli 309,53 euroa (vuonna 2023).

Jos luovien alojen nykyinen euroistaminen vaihtuu uuteen ehdotettuun malliin, työssäoloehto täyttyy pienemmillä ansioilla, joten myös ansioturva pienenee isolla osalla heistä. Voi olla, ettei ole taloudellisesti järkevää ottaa vastaan työtä, jota ei halua huomioitavan ansioturvaansa. Näin on etenkin, jos työttömyyspäivärahan sovittelun 300 euron suojaosa lisäksi poistetaan hallituksen esityksen mukaisesti. Nykyinen malli, jossa tarkastelu on viikkokohtainen ja ansiosidonnaisen määrän laskeminen perustuu viikkotason rajaan, kannattaa ottaa kaikki työ vastaan.

Maksuperusteisessa mallissa työssäoloehdon kertyminen on sattumanvaraista ja riippuu täysin siitä, milloin työnantaja maksaa palkan tai palkan lisät. Työntekijä ei maksuajankohtaan voi itse vaikuttaa, sen sijaan aina on selvää, milloin työ on tehty eli tulo on ansaittu. Tiettyjä palkanmaksutilanteita varten ehdotuksessa esitetty maksu- ja ansaintaperusteen yhdistävä ns. hybridimalli on työttömän kannalta epäselvä.

Palkanmaksuun liittyvät epäselvyydet ja ongelmat luovilla aloilla eivät ole harvinaisia, ja palkkoja joudutaan säännöllisesti hakemaan palkkaturvasta tai perimään oikeusteitse jälkikäteen. Esityksessä ei ole otettu kantaa, miten tällaiset tilanteet vaikuttavat työttömyysturvaan.

Lausuttavaa ansiopäivärahan perusteena olevan palkan määrittelystä? (TTL 6 luku ja asetusmuutokset)

Näyttelijäliitto ei kannata ansiopäivärahan määrittelyä koskevaa ehdotusta. Näyttelijäliitto ehdottaa, että nykyinen luovien ja esityksellisten alojen poikkeus säilytetään.

Hallituksen esityksen mukainen kuukausijakajan 21,5 käyttö puolikkaiden työssäolokuukausien palkan määrittelyssä laskisi matalapalkkaisten ja ns. silpputyötä tekevien palkansaajien esim. freelancenäyttelijöiden päivärahan tasoa nykyisestä. Näyttelijän ei olisi taloudellisesti kannattavaa ottaa vastaan sellaista työtä, josta kertyisi vain puolikas työssäolohtokuukausi.

Ansiopäivärahan perusteena oleva tulo tulisi määritellä ansioperusteisesti, jotta tulon vaihteleva ja mahdollinen myöhäinen maksuajankohta ei vaikuta keinotekoisesti ansiosidonnaisen määrään alentavasti.

Lomakorvaus tulisi sisällyttää mukaan vakiintuneeseen palkkaan. Esimerkiksi luovien alojen määräaikaissa työsuhteissa lomaa ei usein pystytä pitämään ja se maksetaan lomakorvauksena. Pidemmässä työsuhteissa vuosilomapalkkana saatu tulo lasketaan mukaan työssäolohtoon ja etuuden suuruuteen.

Näyttelijäliitto ei kannata esitystä lomakorvauksen jaksottamisesta. Näyttelijöiden työsuhteissa on tyypillistä, että vuosilomaa ei ehditä pitää työsuhteen aikana vaan lomakorvaus maksetaan työsuhteen päättyessä. Esitetty muutos eriarvoistaa kokoaikatyötä ja pätkätyötä tekeviä erityisesti, jos lomakorvausta ei lueta mukaan ansiopäivärahan perusteena olevaan palkkaan. Muutos heikentää olennaisesti pätkätyöllistettyjen työttömyysturvaa. Esityksen mukaan lomakorvauksen jaksottaminen ja omavastuu aika eivät voi kulua samanaikaisesti, eli muutokset aiheuttavat kaksinkertaisen heikennyksen luovan ja esityksellisen alan pätkätyöllistettyjen työttömyysturvaan.

Lausuttavaa TTL 5 ja 6 luvun muutosten vaikutuksesta työttömyysetuuden maksamisen työvoimapolitiisiin edellytyksiin? (TTL 2 ja 2 a luku sekä 14 luvun 1 c §)

-

Lausuttavaa työttömyysetuuden sovittelun suojaosasta luopumisesta? (TTL 4 luku)

Näyttelijät ovat yleensä sovittelun piirissä, joten suojaosan (300 euroa) poistaminen kohdistuisi heihin täysimääräisesti ja pienentäisi ansiopäivärahoja 150 euroa kuukausiansiota niinä kuukausina, jolloin heille sovittelun jälkeen jäisi maksettavaa ansiosidonnaista.

Suojaosan poistaminen ei kannusta kokoaikatyöhän, koska kokoaikatyötä ei ole näyttelijöille tarjolla. Ainoa mahdollisuus olisi ottaa kokoaikatyötä muulta alalta, mutta siinä tapauksessa näyttelijä ei olisi käytettävissä siinä työmarkkinassa, johon hänellä on koulutus ja ammattitaito. Näyttelijät työskentelevät muutaman tunnin työsuhteissa (esim. dubbaus, radiomainokset ja muut äänityöt, erilaiset keikat tai opetustyö) tai muutamien päivien työsuhteissa (esim. tv- ja elokuvatyöt) tai teattereissa vierailijoina muutamien viikkojen nollatuntisopimuksilla, joissa palkka maksetaan vain tehdyiltä harjoitus- tai esityspäiviltä. Jos näyttelijät ottaisivat vastaan kokoaikatyötä muilta aloilta, näyttelijöitä työllistävillä työmarkkinoilla ei olisi enää joustavasti saatavilla näyttelijöitä.

Lausuttavaa lapsikorotusten poistamisesta? (TTL 6 ja 7 luku)

Näyttelijät ovat korkeakoulutettuja, mutta pienituloisia pätikätyöläisiä. Lapsikorotuksen poistamisen vaikutus olisi suhteessa erittäin merkittävä: se pienentäisi jo muutenkin pieniä ansioita 150-283 euroa/kk ja saattaisi näyttelijät ja muut luovien alojen ammattilaisten lapset entistä heikompaan asemaan.

Monet luovien alojen ammattilaiset ovat naimisissa toisten luovilla laeilla työskentelevien kanssa, joten lapsikorotuksen leikkaus osuisi kaksinkertaisena näihin perheisiin, jos molemmat vanhemmat ovat työttömänä samaan aikaan.

Kokonaisvaikutus muiden heikennysten kanssa olisi lapsiperheissä merkittävä.

Lausuttavaa omavastuuajan pidentämisestä? (TTL 5 ja 7 luku)

Omavastuu-aika pienentää ensimmäisen työttömyyskuukauden ansioita kahden päivän ajan nykyiseen verrattuna. Pienituloisille luovan alan pätikätyöläisille kahdenkin päivän tulojen merkitys voi olla ratkaiseva, koska säästöjä ei pienistä tuloista pysty kartuttamaan.

Lausuttavaa esityksen taloudellisista ja kansalaisvaikutuksista (ml. vaikutukset julkiseen talouteen, työllisyyteen ja kuntiin)?

Esityksellä ei ole luovilla aloilla työllisyyttä lisäävää vaikutusta. Esitetyt muutokset saattavat johtaa siihen, että luovan alan ammattilaiset joutuvat vaihtamaan alaa, koska työttömyysturvajärjestelmä pakottaa kokoaikatyön vastaanottamiseen eikä luovilla aloilla ole kokoaikatyötä tarjolla. Työvoiman tarjonta luovan alan yrityksille saattaa vähentyä. Muun alan kokoaikatyöstä ei pysty irtautumaan lyhyellä varoitusajalla keikalle.

Lausuttavaa muista vaikutuksista (ml. vaikutukset viranomaisiin ja yrityksiin)? TE-hallinnon henkilöstöä edustavaa tahoa pyydetään arvioimaan vaikutuksia TE-hallinnon henkilöstöön ja sen tehtäviin, erityisesti TTL 14 luku 1 c §:n osalta.

Ehdotuksessa todetaan, että ehdotetut muutokset koskevat lähinnä henkilöitä, joiden työssäoloehto nykyäänösten mukaan kertyy useasta lyhyestä työjaksosta. Vaikutuksia ei ole niihin, jotka työllistyvät kokoaikatyössä yli 6 kuukauden ajan. Näyttelijöille ei ole tarjolla kokoajatöitä: elokuva- ja tv-työt tehdään päivissä, teattereissa työskennellään nollasopimuksilla muutamia viikkoja (palkka maksetaan vain per harjoitus tai per esitys), äänityöt tehdään tunnin-muutaman tunnin sopimuksilla jne.

Luovien alojen työmarkkina on myös riippuvainen joustavasta, liikkuvasta ja helposti saatavilla olevasta työvoimasta. Ehdotuksessa esitetty työllistymisen kannustusvaikutus jää siten käytännössä toteutumatta.

Pienentyvä ansiosidonnainen tai sen ulkopuolelle jääminen ei lisää alan työpaikkoja tai työmahdollisuuksia vaan tarkoittaa vain heikentyvää tulotasoa ja sen lisäksi mahdollisesti pienempää eläketurvaa.

Ehdotuksella voi olla jopa negatiivisia vaikutuksia luovan ja esityksellisen alan yrityksiin ja työnantajiin. Esityksessä esitetyt työnteen taloudelliset kannustinvaikutukset voivat em. aloilla johtaa työvoiman saatavuuden vähentymiseen ja yritystoiminnan hankaloitumiseen.

Koska kokoaikaisia työnpaikan hankkiminen ja vastaanottaminen tarkoittaa käytännössä työllistymistä täysin muulla alalla, henkilöt eivät ole enää oman alansa työnantajien käytettävissä tarvittavan joustavasti.

Lausuttavaa siitä miten muutosten vaikutuksia voitaisiin seurata ja arvioida jälkikäteen?

-

Lausuttavaa voimaantulosta ja siirtymäsäännöksestä?

Hallitus esittää laajojen ja merkittävien muutosten voimaan saattamista erittäin nopealla aikataululla. Muutoksen piirissä olevat eivät ehdi riittävästi varautua uudistuksiin, eikä tällä aikataululla ole myöskään mahdollista tehdä riittävää vaikutusarviointia muutosesityksistä. Vaarana on lisäksi, että muutoksiin ei pystytä varautumaan riittävästi myöskään työttömyyskassoissa, Kelassa ja työllisyyspalveluissa, mikä voisi näkyä esimerkiksi käsittelyaikojen pitenemisenä ja muutoksenhaun ruuhkautumisena.

Muuta lausuttavaa esityksestä?

Lakiesitys ei vastaa Orpon hallituksen hallitusohjelmaa. Hallitusohjelman mukaan "Hallitus ratkaisee kulttuurialan ja luovien alojen tekijöiden sosiaali- ja työttömyysturvaan liittyviä ongelmia osana sosiaaliturvauudistusta. Erityistä huomiota kiinnitetään freelancereiden asemaan. Huolehditaan taiteen vapaudesta, tekijöiden hyvinvoinnista, osaajien riittävydestä ja työmarkkinan toimivuudesta."

Tämä lakiesitys päinvastoin heikentää luovilla aloilla toimivien sosiaaliturvaa merkittävästi ja uhkaa työmarkkinan toimivuutta.

Luovilla aloilla vasta toivutaan koronan aikaisesta tulojen romahduksesta. Moni miettii alan vaihtoa taloudellisesta epävarmuudesta johtuen. Nyt ehdotettu lisää epävarmuutta:

- joillain malli johtaa siihen, että ansiosidonnainen pienenee
- tai siihen, ettei kannata ottaa sellaista keikkaa vastaan, joka uudessa mallissa huomioitaisiin ja pienentäisi ansiosidonnaista.
- nykyinen luovien alojen euroistamismalli on silpputyössä paremmin ennakoitavissa, kun työssäoloehto täyttyy viikkolaskennalla, ei ehdotetulla kuukausilaskennalla, lisäksi se on alan toimijoille tuttu, uuden mallin vaikutuksia ja tulkintoja ei silpputyössä pysty riittävästi ennakoimaan.

Hallitusohjelman mukaisesti luovien alojen sosiaaliturvaa tulee kehittää ainakin seuraavilta osin:

1) Omassa työssä työllistymisen määritelmä tulee poistaa laista

- aiheuttaa tulkinnanvaraisena ennakoimattomuutta ja epävarmuutta

2) Työttömyysturvalakiin tulee määritellä pää- ja sivutoimisen yrittämisen raja

- nykyiset tulkinnat epävarmoja ja ennakoimattomia
- tarvitaan selkeät määritelmät lainsäädäntöön

3) Yhdistelmävakuutuksen kehittäminen

- luovien alojen freelancerit työskentelevät sekä työsuhteisesti että yrittäjinä
- korona-aika toi selkeästi esille sen, että luovan alan freelancerit putoavat sosiaaliturvajärjestelmien väliin

Kuusikko Elina
Suomen Näyttelijäliitto - Finlands Skådespelarförbund ry.